

УДК 343.3/.7(477)

О.О. СОБОЛЕВА, Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка

ОСОБЛИВОСТІ КОНСТРУКЦІЇ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ.388 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Ключові слова: майно, на яке накладено арешт, яке описане чи підлягає конфіскації, склад злочину, суспільно небезпечні наслідки

У сучасних умовах розбудови української правової держави гостро постає проблема забезпечення захисту суспільних відносин у сфері правосуддя від незаконних дій громадян, на яких покладені обов'язки по збереженню майна, на яке накладено арешт, яке описане чи підлягає конфіскації.

Ефективність протидії незаконним діям щодо майна, яке має особливий процесуальний статус, та дієвість боротьби з ними не в останню чергу залежать від правильного практичного застосування ст.388 Кримінального кодексу України «Незаконні дії щодо майна, на яке накладений арешт, яке описане чи підлягає конфіскації».

Слід зазначити, що проблеми, пов'язані зі злочинами проти правосуддя, досліджувались багатьма науковцями, зокрема, Ю.В. Александровим, М.І. Бажановим, Ю.В. Бауліним, В.І. Борисовим, І.С. Власовим, В.О. Глушковым, С.М. Дідиком, О.О. Квашею, О.М. Костенком, Я.М. Кульбергом, В.О.Навроцьким, Н.А. Носковою, В.І. Осадчим, Ш.С. Рашковською, С.І. Тихенком, І.М. Тяжковим, П.Л. Фрісом, І.М. Черних тощо. Однак комплексного вивчення кримінально-правової характеристики незаконних дій щодо майна, на яке накладено арешт або яке описане чи підлягає конфіскації, не проводилося, тому дискусійними залишаються чимало теоретичних та практичних питань щодо застосування ст.388

КК України. Зокрема, одним із таких питань у цій сфері наукових знань є визначення моменту, з якого незаконні дії з майном, що має особливий процесуальний статус, є закінченими. Тобто, як кваліфікувати за конструкцією склад злочину, передбачений ст.388 КК України?

Метою даної статті є визначення особливостей законодавчої конструкції складу злочину, передбаченого ст.388 КК України. Новизна даної статті полягає в тому, що на основі аналізу закономірностей побудови складу злочину, наведено аргументи, згідно з якими, незаконні дії щодо майна, на яке накладено арешт або яке описане чи підлягає конфіскації, слід віднести до формального складу злочину.

У вітчизняній науковій літературі не існує єдності думок з приводу підстав класифікації складів злочину на формальні, матеріальні й усічені, що свідчить про дискусійний характер досліджуваного питання.

Ю.В. Александров, В.І. Антипов, М.В. Володько, М.І. Мельник, В.А. Клименко визначають, що будова складу злочину підпорядкована певним закономірностям, які залежать від розташування його елементів і ознак між собою [1, с.71]. Інші автори доводять, що такий поділ складів характерними рисами процесу розвитку будь-якої, отже, й суспільно небезпечної діяльності людини, у зв'язку з чим та може бути розкладена на ряд послідовних етапів (готування до дії, сама дія та досягнення результату) [2, с.133; 3, с.13–14].

Водночас, найбільш усталеною є позиція, що розмежування складів злочинів здійснюється залежно від наявності або відсутності в них злочинних наслідків як обов'язкової ознаки об'єктивної сторони [1, с.94; 2]. Згідно з цією позицією, злочин з матеріальним складом є таким, в якому суспільно небезпечні наслідки є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони. У таких складах об'єктивна сторона одержує повний розвиток за умови настання зазначених законом наслідків. Відповідно, для кваліфікації злочинів з матеріальними складами як закінчених слід констатувати не

лише факт вчинення винним суспільно небезпечного діяння, а й настання суспільно небезпечного наслідку та причинний зв'язок між діянням і завданою ним шкодою [3, с.18].

У злочинах з формальним складом як обов'язкову ознаку об'єктивної сторони законодавець передбачає лише певне діяння. Наслідки ж перебувають за межами обов'язкових ознак складу. Тому їх настання не впливає на кваліфікацію такого злочину. Відповідно, при формальних складах злочинів посягання вважається закінченим з моменту здійснення дії (бездіяльності), а суспільно небезпечні наслідки не входять до предмета доказування по кримінальній справі [1, с.72, 73; 2, с.133–135].

Описуючи об'єктивну сторону незаконних дій з майном, яке має особливий процесуальний статус, законодавець у диспозиції ст.388 КК вказує на розтрата, відчуження, підміну, пошкодження, приховування, знищення, або інші незаконні дії з майном, на яке накладено арешт або яке описано, а також порушення обмеження права користуватися таким майном. Окрім того, різновидом діяння, передбаченого ст.388 КК України, вважається здійснення представником банківської або іншої фінансової установи будь-яких фінансових операцій з коштами (вкладами), на які накладено арешт.

Зміст зазначеної норми дозволяє деяким науковцям вважати, що склад злочинів, пов'язаних із незаконними діями відносно майна, що арештоване або описане, повністю формальними [4, с.27].

Однак, існують погляди, що склади злочинів, які передбачені ст.388 КК України, є матеріальними. Так, М.І. Голоднюк вказує, що наслідки злочину, хоча й не зазначені у законі, є обов'язковою ознакою незаконних дій відносно майна, яке підлягає арешту чи опису, або конфіскації. Це майнова шкода, що є наслідком розтрата, приховування, відчуження або інших незаконних дій з майном, що має особливий процесуальний статус. Злочин має матеріальний склад й є закінченим при настанні шкідливих наслідків. Причинний зв'язок між шкідливими наслідками, що на-

ступили, і вчиненням зазначених у законі дій, є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони даного складу злочин [5, с.439]. Такої ж точки зору дотримуються й О.І. Чучаєв [6, с.667] та Г.Г. Криволапов [7, с.430].

Також існує думка, що склади злочинів, які складаються з незаконних дій з майном, що має особливий процесуальний статус, є формально-матеріальними. Точніше сказати, злочин, який пов'язаний з незаконними діями відносно майна що арештоване чи описане, у випадку розтрата такого майна, а також його відчуження має матеріальний склад й є закінченим при настанні шкідливих наслідків у вигляді майнової шкоди [8, с.1031; 9, с.45]. У цивільній справі позивач повністю або частково втрачає можливості відшкодування заподіяної йому шкоди, а у кримінальній справі потерпілий – компенсації збитків.

Подібні судження засновані на тому факті, що у нормі, яка аналізується, при описі об'єктивної сторони складу злочину використовується термін «розтрата», яким у теорії кримінального права позначається одна з форм розкрадання¹. Розкрадання ж традиційно (крім розбою) вважається діянням з матеріальним складом. Навпроти, вчинення аналізованого злочину шляхом приховування арештованого чи описаного майна або здійснення банківських операцій з коштами (внесками), на які накладено арешт, відноситься до діянь з формальним складом. Закінченим злочин є з моменту вчинення зазначених дій. Точно також, Л.В. Іногамова-Хегай вважає, що злочин, який пов'язаний з незаконними діями відносно майна, яке підлягає конфіскації, також має формально-матеріальну конструкцію складу, тобто є закінченим при вчиненні незаконних дій з майном, що підлягає конфіскації, або при заподіянні майнової шкоди державі внаслідок приховування зазначеного

¹ Слід зазначити, що поняття «розкрадання» хоча й втратило статус законодавчого, однак допомагає розкрити характерні ознаки, які притаманні усім формам і видам розкрадань, сприяє їх розмежуванню з іншими злочинами.

майна [10, с.206].

На перший погляд, висновки Л.В. Іногамової-Хегай про конструкцію складів злочинів, пов'язаних із незаконними діями, щодо майна, на яке накладено арешт або яке описано чи підлягає конфіскації, здаються очевидними й цілком обґрунтованими.

Відстоюючи свою точку зору, пропонуємо при визначенні конструкцій складів суспільно небезпечних діянь, при дослідженні, ґрунтуватися не тільки на аналогії термінів, що використовуються у кримінальному праві й «традиціях», а виходити з безпосереднього трактування норм, які містяться у ст.388 КК України, тобто безпосередньо з наявної законодавчої конструкції диспозицій, беручи до уваги безпосередній об'єкт посягання.

З одного боку, дійсно один із способів вчинення злочину, передбаченого ст.191 КК України, іменується терміном «розтрата», але з іншого боку - необхідно згадати, що безпосереднім об'єктом складів злочинів, відповідальність за які передбачена ст.191 КК України «Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем», виступають, насамперед, відносини власності, тобто відносини, що виникають з приводу володіння, користування й розпорядження майном. Із цього справедливо витікає, що моментом закінчення такого роду злочинів пов'язаних з незаконним заволодінням чужим майном повинна бути, насамперед, майнова шкода, яка заподіюється власникові, що пов'язана з вибуванням майна з його власності. Однак на відміну від злочинів проти власності, об'єктом складів всіх злочинів проти правосуддя є, насамперед, відносини, що забезпечують правильне функціонування державних органів слідства, дізнання, прокуратури, суду й органів, що виконують судові акти по реалізації цілей і завдань судочинства. Заподіяння службово-організаційної шкоди органам, що відправляють правосуддя, настає з моменту вчинення зазначених у диспозиціях відповідних норм дій (бездіяльності). І злочини проти правосуддя, які пов'язані з розтратою або відчуженням май-

на, на яке накладено арешт або яке описано чи підлягає конфіскації, не можуть бути виключенням. Порушення відносин власності виступає в цьому випадку лише додатковим об'єктом посягання. Матеріальні, злочинні наслідки у вигляді майнової шкоди перебувають за рамками всіх складів злочинів проти правосуддя й не впливають на кваліфікацію вчиненого. Навпроти, при кваліфікації незаконного заволодіння майном у злочинах проти власності, заподіяння майнової шкоди відіграє істотну роль.

На відміну від злочинів проти правосуддя, заподіяння злочином проти власності шкоди власникові або користувачу викраденого майна буде найважливішою ознакою його об'єктивної сторони. Шкода складається у зменшенні обсягу наявного майна (майнових фондів) потерпілого. Тому розмір шкоди визначається вартістю викраденого. З однієї сторони Закон не обмежує кримінальну відповідальність за викрадення майна якою-небудь мінімальною сумою, з іншого КУпАП (ст.51 «Дрібне викрадення») визначає розмір мінімально викраденої суми (що не перевищує 0,2 неоподаткованого мінімуму доходів громадян), тим самим, визнається нижня межа кримінальної відповідальності за викрадення. Згадаємо, що адміністративної відповідальності за які-небудь незаконні дії щодо майна, яке арештоване чи конфісковане, вітчизняним законодавством не передбачено. Це означає те, що нижньої межі кримінальної відповідальності за злочини, що досліджуються, немає. Виключення можуть становити діяння, які хоча формально і містять ознаки незаконних дій щодо майна, на яке накладено арешт або яке описано чи підлягає конфіскації, але через малозначність не становлять суспільної небезпеки. Зазначимо також, що майно, на яке відповідно до рішення суду може бути накладено арешт, не буває незначним, тому що практично не може підлягати арешту майно загальною вартістю менш 0,2 неоподаткованого мінімуму доходів громадян. Отже, і об'єкт посягання не може бути незначним. Наприклад, на початку листопада

2009 року протоколом огляду місця події по факту вчинення злочину за ст.246 КК України у с.Любимівка Іванівського району Херсонської області були описані за місцем мешкання два стовбури дерева акації довжиною 1,5 м та діаметром 0,21 м. кожний. Дане майно було ввірене особі під розписку, з метою збереження забезпечення вироку в частині обов'язкової конфіскації незаконно здобутого. Однак останній не зберіг ці стовбури, а знищив ввірене йому шляхом спалення в печі власного будинку. Свою протиправну поведінку винна особа пояснила тим, що було холодно та обігрівати будинок було нічим, тому він і спалив ввірені йому стовбури.

За данні дії йому було призначено покарання у вигляді 1 року 3 місяців обмеження волі. Однак, враховуючи обставини вчиненого суд застосував ст.75 КК України і звільнив особу від відбування основного покарання та встановив іспитовий строк тривалістю в один рік [11].

Таким чином, незаконні дії щодо майна, на яке накладено арешт або яке описано чи підлягає конфіскації, не можна змішувати зі злочинами проти власності. Хоча за дії, пов'язані з привласненням, розтратою майна, передбачена відповідальність у ст.191 КК України, що є різновидом розкрадання, проте, це не дає приводу визнавати діяння, передбачені ст.388 КК України - злочинами з матеріальним складом.

Такої ж точки зору дотримується й Л.В. Лобанова. Зокрема, вона зазначає, якщо розтрата розглядається як форма розкрадання майна, яка вчиняється особою, якій це майно довірене, то незрозуміло, чому розкрадання майна, на яке накладено арешт або яке описано, шляхом розтрати повинно каратися менш суворо, чим розкрадання іншого майна, особливо якщо врахувати, що подібне діяння порушує не один, а два об'єкти кримінально-правової охорони [12, с.22].

Таким чином, можна припустити, що використання терміна «розтрата» у диспозиції ч.1 ст.388 КК України пов'язано, насамперед, із забезпеченням єдності термінології кримі-

нально закону.

На підставі сказаного зазначимо, що злочини, передбачені ст.388 КК України, є злочинами з формальною конструкцією складу.

Про це може свідчити:

а) законодавчі конструкції самих кримінально-правових норм, що містяться у ст.388 КК України, в яких не має прямої вказівки на наслідки (шкоду);

б) безпосередній основний об'єкт посягання, складу злочину, передбаченого ст.388 КК України – це суспільні відносини, що забезпечують нормальну діяльність органів суду, досудового слідства, а також органів, що виконують рішення суду, в частині здійснення ними опису, арешту майна, а також конфіскації майна, яким заподіюється шкода в момент вчинення діяння;

в) розмір заподіяної матеріальної шкоди, не має значення для кваліфікації кожного з діянь, відповідальність за які передбачена ст.388 КК України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / Ю. В. Александров, В. І. Антипов, М. В. Володько та ін. ; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – Вид. 3-тє, переробл. та допов. – К. : Юридична думка, 2004. – 352 с.

2. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін. ; за ред. проф. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 2-е вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 480 с.

3. Кадников Н. Х. Квалификация преступлений и вопросы судебного толкования / Н. Х. Кадников. – М., 2002. – 80 с.

4. Друзин А. И. Диспозиция ст. 312 УК РФ требует уточнения / А. И. Друзин // Законность. – 2002. – № 10. – С. 26–30.

5. Голоднюк М. Н. Проблемы ответственности за незаконные действия в отношении имущества, подвергнутого описи или аресту либо подлежащего конфискации / М. Н. Го-

лоднюк // Научные труды РАЮН : в 3-х т. – 2003. – Вып. 3. – Т. 2. – С. 438–440.

6. Уголовное право России. Общая и Особенная части : учебник / М. П. Журавлев, А. В. Наумов и др. – 4-е изд., перераб. и доп. – М., 2003. – 720 с.

7. Российское уголовное право. Особенная часть : учеб. [для вузов] / К. Л. Акоев, А. Е. Беляев, В. Б. Боровиков и др. ; под общ. ред. М. П. Журавлева, С. И. Никулина. – М. : Норма, 2004. – 801 с.

8. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – 5-те вид., переробл. та доповн. – К. : Юрид. думка, 2008. – 1184 с.

9. Омеляненко М. І. Зарубіжний досвід кримінально-правової боротьби із незаконними діями щодо майна, на яке накладено арешт або яке підлягає конфіскації / М. І. Омелянен-

ко // Вісник Луганськ. держ. ун-ту ім. Е. О. Дідоренка. – 2008. – № 6. Спеціальний випуск. – С. 42–49.

10. Уголовная ответственность за преступления против правосудия : монография / под ред. Галахова А. В. – М. : Российская академия правосудия, 2003. – 296 с.

11. Вирок Іванівського районного суду Херсонської області. Справа № 1-64/10 23.04.2010 р. / Єдиний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua>.

12. Лобанова Л. В. Преступления против правосудия: проблемы классификации посягательств, регламентации и дифференциации ответственности : автореф. дис. на соискание науч. степени докт. юрид. наук / Л. В. Лобанова. – Казань, 2000. – 48 с.

Соболева О. О. Особливості конструкції складу злочину, передбаченого ст.388 Кримінального кодексу України / О. О. Соболева // Форум права. – 2011. – № 1. – С. 945–949 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11cookku.pdf>

Здійснено аналіз підстав класифікації складів злочину, визначено особливості конструкції складу злочину, передбаченого ст.388 КК України.

Соболева О.А. Особенности конструкции состава преступления, предусмотренного ст.388 Уголовного кодекса Украины

Проведен анализ оснований классификации составов преступления, определены особенности конструкции состава преступления, предусмотренного ст.388 УК Украины.

Soboleva O.A. Features of the Legal Construction of a Crime Prescribed by the art. 388 of the Criminal Code of Ukraine

The criteria of classification of legal constructions of a crime are analyzed. The peculiarities of the legal construction of the crime prescribed by the art.388 of the Criminal Code of Ukraine are defined.